

Kulttuurienvälisen reseptiotutkimuksen haasteista

Raija SYYRAKKI

Tämän artikkelin tarkoituksena on paitsi esitellä huomattava suomalais-unkarilainen reseptiotutkimus myös hahmotella lyhyesti mahdollisia tapoja löytää uusia näkökulmia vastaanoton tutkimukseen. Vuonna 1986 käynnistettiin Tampereen yliopiston ja Unkarin Kansalliskirjaston yhteistyönä suomalais-unkarilainen lukemistutkimus, jonka näkökulma on reseptioteoreettinen: tutkimus käsittelee vastapuolen kirjallisuuden vastaanottoa. Tärkeänä elementtinä tutkimuksessa on se, että kysymys on kahden eri kulttuuri- ja kielialueen kirjallisuudesta ja sen vastaanotosta toisella kulttuuri- ja kielialueella. Tutkimus on tuottanut kaksi julkaisua: Yrjö Varpion ja Lajos Szopori-Nagyin *Suomen ja Unkarin kirjalliset suhteet vuosina 1920–1986*¹ ilmestyi vuonna 1990 ja Leena Kirstinän ja Judit Lörinczin *Manillaköysi ja Unkarilaisia lukijan kädessä. Romaanien vastaanotto Suomessa ja Unkarissa* vuonna 1991². Tutkimuksia on valmisteltu huolella, mistä kertoo se, että ennen varsinaisten tutkimusraporttien julkaisemista on erityisesti Kirstinän ja Lörinczin tutkimukseen liittyviä artikkeleita julkaistu eri yhteyksissä. Tutkimus on saanut myös huomiota alan tutkijoiden keskuudessa ja sitä on luonnehdittu tärkeäksi nimenomaan siihen sisältyvän kulttuurienvälisen näkökulman vuoksi³.

Varpion ja Szopori-Nagyin tutkimus keskittyy tarkastelussaan julkiseen vastaanottoon: käännöksiin, tutkimuksiin, päivänkriikkiin ja toisen maan kirjallisuutta välittäneisiin henkilöihin. Kirstinän ja Lörinczin tekemä tutkimuksen toinen osa taas keskittyy yksittäisen lukijan vastaanottoprosessiin empiirisen lukijatutkimuksen avulla. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa tarkastelun kohteena on,

---

¹ SKS, Pieksämäki 1990.

² Tampereen yliopisto, Tampere 1991.

³ Eskola–Jokinen–Vainikkala 1992; Kovala 1994.

miten toisen maan kaunokirjallisuuden käännösluvut ovat kehittyneet, mikä kehitykseen on vaikuttanut, miten toisen maan kaunokirjallisuutta on esitelty ja miten esittelyn painotukset ovat vaihdelleet eri aikoina. Lisäksi tutkitaan, miten nämä kaksi kansalliskirjallisuutta on liitetty maailmankirjallisuuden yhteyteen ja ketkä ovat kummassakin maassa olleet tärkeimpiä kaunokirjallisuuden välittäjiä, kääntäjiä ja esittelijöitä. Varpion ja Szopori Nagyin työ toimii siis myös tärkeänä perustana Kirstinän ja Lőrinczin tutkimukselle.

Yrjö Varpio ja Lajos Szopori Nagy huomauttavat teoksensa johdanto-osassa, että vieraan kirjallisuuden vastaanottoa ei tule nähdä yksinkertaisena, yhdensuuntaisena prosessina, jonka olennaiset piirteet voitaisiin osoittaa kvantitatiivisin laskelmin. On kyse monimutkaisesta, monisyisestä tapahtumasta, jossa niin tuotannon, välityksen kuin vastaanotonkin portaissa on käänöskirjallisuudelle ja käänöskirjareseptiölle ominaisia piirteitä. Tutkijat toteavat siis tämänäntyyppiseen tarkasteluun liittyvät ongelmat, jotka ovat olleet keskustelun kohteena jo pitkään.

Eräs esimerkki reseptiotutkimuksen kritiikistä on Christa ja Peter Bürgerin esittämä kritiikki, jonka mukaan taiteessa tapahtuvien historiallisten muutosten selvittäminen edellyttää taiteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden selvittämistä, ja nämä taas eivät Bürgerien mukaan rajoitu pelkästään reseptioon – Bürgerien kritiikin eräs painopiste onkin se, että reseptiotutkimus sivuuttaa tuottamisen vastaanoton kustannuksella. He ehdottavat lähtökohdaksi sen sijaan omaa teoriaansa porvarillisesta taideinstituutiosta. Bürgerien mukaan kirjallisuudentutkimuksen tulee muuttua historiallisen kohteensa muuttuessa, eikä esimerkiksi Jaussin malli enää lyhyesti sanottuna ole käypä. Sen sijaan taideinstituutio ja sen nykytila voisivat olla taiteen reseption perustava ehto.⁴

Reseptiotutkimuksen tarjoamaa lähestymistapaa on luonnehdittu mm. ”tämänhetkisen kirjallisuudentutkimuksen kulttuurisen konser-

---

⁴ Kotkavirta 1990, 88, 92. Erkki Vainikkala on liittänyt reseptiotutkimukseen ideologian käsitteen (Ricoeurin jaottelu) yhdessä metaforan käsitteen kanssa. Käsitteet hän liittää Ingardenin konkretisaation ja lisäksi konnotaation käsitteisiin (Vainikkala 1989).

vatismiin päälinnakkeeksi”⁵, ja empiirinen reseptiotutkimus onkin joutunut etsimään suuntaansa 70-luvun jälkeen, kun sen asema kirjallisuudentutkimuksen kentällä on problematisoitunut, erityisesti siihen liittyvien tekstikäsitystä koskevien ongelmien vuoksi. Oman selkeän alueensa muodostaa empiristiseen tieteenkäsitukseen nojautuva kokeellinen reseptio- ja lukemistutkimus – mitä käsillä oleva Kirstinän ja Lörinczin lukemistutkimus edustaa – mutta muuten tutkimusalue on metodologisesti hajanainen. Toisaalta reseptiotutkimuksen peruskysymys; mitkä tekijät vaikuttavat kulttuurituotteiden merkityksen muodostumiseen ja erityisesti siinä ilmeneviin eroihin, on pysynyt ajankohtaisena. Erityisesti kulttuurikontekstiin liittyvät kysymyksenasettelut ovat käyneet entistä ajankohtaisemmiksi.⁶

Varpion ja Szopori Nagyin teos kartoittaa suomalais-unkarilaista kirjallisuuden vastaanottoa taustoittavaa kulttuurikontekstia alkaen maiden välisten kulttuurisuhteiden historiasta. Teos keskittyy kuitenkin otsikkonsa mukaisesti kirjallisiin suhteisiin. Teos on perustutkimuksen tyyppinen, mistä seuraa se, että käsittely on lopulta melko deskriptiivinen, mikä ei tarkoita sitä, etteikö kartoitus olisi johtanut myös päätelmiin. Pääasialliseksi tutkimustulokseksi mainitaan se, että Suomen ja Unkarin kirjallisten suhteiden ominaispiirre on ollut sukulaisuussuhteen korostaminen. Tästä on seurannut se, että maiden välillä on ollut tiiviimpi kontakti kuin tavallisesti kahden näin pienen ja kaukana toisistaan sijaitsevan maan välillä.

Unkarilaisen kulttuurikontekstin peruskartoitus

Kääntämisen problematiikka nousee keskeiseksi tarkasteltaessa kahden maan ja kielialueen välistä kirjallisuuden vastaanottoa. Varpion ja Szopori Nagyin tutkimuksessa aluetta tarkastellaan ensinnäkin tilastollisesti ja toiseksi pyritään kartoittamaan niitä kriteereitä tai suurempia linjoja, joiden perusteella käännettävä kirjallisuus on valikoitunut. Todetaan, että Unkarissa käännoistoiminta on ollut järjestelmällisempää ja laatu tasaisempaa. Mielenkiintoa herättää esimerkiksi huomio, että toisen maailmansodan poliittisesti värity-

---

⁵ Bürger 1980, 783 (Bürger Christa, Tradition und Subjektivität. Suhrkamp. Frankfurt. (Hg.) 1986 Zertörung, Rettung des Mythos durch Licht. Suhrkamp. Frankfurt.), siteerattu Kotkavirta 1990, s. 85 nojalla.

⁶ Kovala 1994, 32.

nyttä kautta seurasi 1960-luvulla alkanut vaihe, jonka aikana taiteelliset kriteerit ovat yhä selvemmin alkaneet ratkaista käänösvalintoja. Maailmansotien välissä Suomessa nimittäin viitattiin usein poliittisiin aspekteihin käsiteltäessä unkarilaista kirjallisuutta. Unkarissa taas ei poliittisia seikkoja kosketeltu Suomen kirjallisuudesta kirjoitettaessa. Toisen maailmansodan jälkeen vasemmistolainen ja porvarillinen Suomi suhtautuivat Unkarin kirjallisuuteen eri tavalla: viiteryhmästä riippuen korostettiin joko klassikoiden yhteiskunnallisia ja kumouksellisia piirteitä, tai sitten niiden kansallisia ja individualistisia piirteitä. Unkarissa vastaavia painotuseroja ei juuri syntynyt joitakin poikkeuksia lukuunottamatta.

Sitä, miten kuvaa toisesta kulttuurista luodaan, voidaan tarkastella myös koulun lukukirjoissa annetun mielikuvan kautta. Tutkimuksessa on tarkasteltu myös koulujen lukukirjojen kirjallisuusaineistoa. Suomessa kaикentasoisten koulujen lukukirjat ovat sisältäneet unkarilaista kirjallisuutta 1920-luvulta lähtien, Unkarissa taas Suomen kirjallisuus tuli lukukirjoihin vasta 1960-luvulla, ja silloinkin esille otettiin vain Kalevala. Tämänkaltaiset seikat taustoittavat vahvasti tutkimuksen toista osaa: siitä voidaan päätellä jotakin niistä lähtökohdista, joiden pohjalta lukijat toisen maan kirjallisuutta vastaanottavat.

Edellä mainitun kaltaiset huomiot herättävät kysymyksiä, joiden esittämisen ja joihin vastaamisen Varpio ja Szopori Nagy jättävät muiden tehtäväksi. Se korostaa jälleen tutkimuksen perustutkimusluonnetta: tarkoitus on ollut kartoittaa faktat, joiden pohjalta voidaan lähteä tekemään spesifimpää tutkimusta. Sekä käännöstoiminnan että toisen maan kirjallisuutta välittävien henkilöiden osuutta olisi mielenkiintoista tarkastella esimerkiksi vallankäytön kontekstissa: miten käänntäjät ja välittäjät toimivat toisen kulttuurin portinvartijoina? Mitä erityisongelmia ja -piirteitä sisältyy käänntämiseen, kun näkökulmaksi otetaan kulttuurienvälisyys? Ja kuinka nämä erityispiirteet ilmenevät juuri tässä (Suomen ja Unkarin) tapauksessa?

Toinen teoksen kirjoittajista, Yrjö Varpio, on tarkastellut myöhemmässä esseessään (1994) kirjallisuusinstituutiota valtaainstituutiona sosiologi Pierre Bourdieun kulttuuriteorian valossa. Sekin voisi olla eräs mahdollinen ja kiinnostava näkökulma myös käsillä olevaan aineistoon. Bourdieun kulttuuriteoria määrittää sosiaalisia ryhmiä toisaalta luokka-aseman (määräytyy taloudellisten ehtojen mukaisesti) ja toisaalta luokka-sijoituksen (lähtökohtana ovat ihmisen erilaiset sosiaaliset suhteet yhteiskunnassa) perusteella. Jälkim-

mäisellä tasolla tärkeiksi nousevat erilaiset sosiaaliset tekijät (roolit, statukset, sukupuoli, etninen ja maantieteellinen sijoittuminen, sivistys, sosiaaliset suhteet ja toisten ryhmien jäsenistä muodostetut käsitykset), joiden vaikutusta osoittaakseen Bourdieu erottaa erilaisia pääoman tyyppjä (taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja symbolinen). Yhteiskuntaan muodostuneita erilaisia toiminnanalueita (tiede, taide, politiikka, uskonto jne.) Bourdieu nimittää kentiksi. Kentän voimavirratt ovat niitä valta- ja vaikutussuhteita, joita eri henkilöiden ja positioiden välille syntyy siitä riippuen, miten niiden hallussa on erityyppistä pääomaa. Kirjallisuuden kentällä jotkut toimivat kentän keskustassa ja vaikuttavat ratkaisevasti sen arvoihin. Kentän portinvartijat (kustantajat, kriitikot, tutkijat) jättävät osan kokonaan kentän ulkopuolelle. Olennaista on, että kentällä käydään kaiken aikaa taistelua, nimenomaan symbolisin keinoin.⁷ Bourdieun esittämä malli voisi tuoda esille kiinnostavia kysymyksenasetteluita myös eri maiden välisestä kirjallisesta vastaanotosta.

Toisen maan kirjallisuudesta laaditut kritiikit ovat myös keskeistä aineistoa vastaanottoa tutkittaessa; kriitikot ovat eräänlaisia vastaanoton ammattilaisia. He ovat myös bourdieulaisittain ajatellen keskeisiä portinvartijoita ja samalla maun määrittelijöitä (ja sitä kautta vaikuttavat ratkaisevasti myös vastaanottajien odotushorisonttiin erityisesti silloin, kun tarkastelun kohteena on lukijoiden käsitys hyvästä kirjallisuudesta ja sen normeista). Arvostelujen määrä on Varpion ja Szopori Nagyin mukaan ollut varsinkin Unkarissa melko suorassa suhteessa ilmestyneiden teosten määrään. Unkarissa arvostelujen väheneminen 1980-luvulla onkin yllättävää, koska se poikkeaa nousevasta julkaisutrendistä. Arvostelujen absoluuttisissa määrissä onkin huomattavia eroja Suomen hyväksi. Tämä selittyy kirjallisuustiedottamisen erilaisesta rakenteesta Suomessa ja Unkarissa. Vastapuolen kirjallisuutta ja kirjallisuudentutkimusta esitelleiden artikkeleiden, esseiden ja tutkimusten määrällisessä kehityksessä on samoja kehitystrendejä kuin käännösten ja päivänkritiikkien kehityksessä.

Jos ajatellaan kritikoita ja välittäjiä edellä ehdotetulla tavalla portinvartijoina ja maun määrittelijöinä, on kiintoisaa havaita Suomen ja Unkarin väliset erot tässä suhteessa. Suomessa kirjoittajina on erittäin merkittävässä määrin ollut unkarilaisia kirjoittajia, kun Unkarissa taas Suomen kirjallisuutta ovat esitelleet miltei yksin-

---

⁷ Varpio 1994, 16–18.

omaan unkarilaiset kirjoittajat. Tätä on selitetty unkarilaisten suuremmalla aktiivisuudella oman kulttuurin markkinoimisessa ja arvellaan myös, että suomalaiset eivät koe itseään tarpeeksi asiantunteviksi unkarilaisen kirjallisuuden suhteen. Suomessa Unkarin kirjallisuuden arvostelijat ovat tavallisesti lehtien yleiskriitikoita, ja heidän lisäksi huomattavat kirjailijat ja kirjallisuushistorioitsijat ovat kirjoittaneet arvosteluja Unkarin kirjallisuudesta. Unkarissa sen sijaan Suomen kirjallisuudesta kirjoittavat ennen muuta Suomen kirjallisuuden asiantuntijat. Kirjoittajien joukossa on Unkarissa huomattava määrä kielitieteilijöitä toisin kuin Suomessa, jossa lingvisti on kirjallisuuden esittelijänä poikkeus.

Varpion ja Szopori Nagyin tarkastelussa vastapuolen kirjallisuudet asettuvat koko tarkasteltavaa kautta vasten Suomessa ja Unkarissa hieman erilaisten kokonaisuuksien osaksi: Unkarissa Suomen kirjallisuutta tarkastellaan mielellään osana suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuutta, kun taas Suomessa Unkarin kirjallisuus on osa keskieurooppalaista kirjallisuutta ja liitetään vain suhteellisen harvoin suomalais-ugrilaisiin yhteyksiinsä. Oleellisin ero näyttää siten tutkimuksen mukaan olevan se, että Suomessa ei unkarilaista kirjallisuutta ole koskaan käsitelty muiden Euroopan maiden kirjallisuuksista yleisesti poikkeavana, omana kategorianaan, kuten on tapahtunut suomalaiselle kirjallisuudelle Unkarissa.

Vastapuolen kirjallisuuden modernistisista pyrkimyksistä ei kumpaankaan maahan välittynyt tietoa. Modernin ja kansanomaisen suunnan kädenvääntö Unkarissa heijastui siten, että Suomen kirjallisuuden agraarisempi suuntaus pääsi helpommin esille Unkarissa; sotavuosina Suomen kirjallisuudesta oli esillä nimenomaan agraarisempi linja. Suomessa suomennettu unkarilainen viihdekirjallisuus sai aluksi miltei suhteettoman paljon huomiota, mutta 1960-luvulla unkarilaista kirjallisuutta kyettiin lähestymään uusin silmin.

Suomalainen ja unkarilainen lukija vertailussa

Tutkimuksen toinen osa on 1991 ilmestynyt Leena Kirstinän ja Judit Lörinczin *Manillaköysi ja Unkarilaisia lukijan kädessä. Romaanien vastaanotto Suomessa ja Unkarissa*. Tarkastelun kohteena on kahden romaanin, Veijo Meren *Manillaköyden* ja József Balázsin *Unkarilaisten*, lukeminen. Tämä tutkimushankkeen osa on odotushorisonttia ja lukijan merkityksenantoprosessia kartoittava perustutkimus. Teoreettinen perusta on semiotiikan lisäksi hermeneutiikassa ja fenomenologiassa, joiden teoriasta käsin pyritään tulkitsemaan

todellisten lukijoiden vastauksia. Ko. tutkimuksessa on kyse nimenomaan romaanin odotushorisontista, joka säätelee lukijoiden ilmaismia käsityksiä romaanitaiteesta. Tutkimuksen tarkoituksena on vertailla suomalaista ja unkarilaista lukijaa tiettyjen teoreettisten hypoteesien pohjalta. Tarkastelun kohteena on, millainen oli suomalaisen ja unkarilaisen lukijan odotushorisontti vuonna 1986–1987; miten yksittäiset teokset sijoittuvat lukijan odotushorisontin kehyksiin; millaisia diskursiivisia ja narratiivisia rakenteita suomalainen ja unkarilainen lukija kykenee luettavina olleista romaaneista erittelemään; millaisia kysymyksiä suomalainen ja unkarilainen lukija esittää ja pohtii lukemastaan romaanista; millaiset seikat suomalainen ja unkarilainen lukija romaanista säilyttää mielessään; miten suomalainen ja unkarilainen lukija tulkitsee romaania ja mihin hän tulkintansa perustaa. Tutkimus tehtiin kyselylomakkeiden avulla.

Perusongelmana tämäntyyppisessä tutkimuksessa voidaan pitää reseptiopuheen ongelmaa. Urpo Kovala on lähestynyt reseptiotutkimuksen ongelmia tuoreella tavalla⁸ tarjoten aiheenaan olevaan reseptiopuheen ongelmaan intertekstuaalisen analyysin näkökulmaa. Hän käyttää lähtökohtanaan laajaa intertekstuaalisuuden määrittystä, jollaista ovat kehittäneet Julia Kristeva, Roland Barthes ja Michel Foucault. Kyseessä ei ole intertekstuaalisuuden havaitseminen tekstissä tai viittaaminen kaunokirjallisuuteen, vaan se, miten – Kristevaa mukaillen – historia (kulttuurinen konteksti) on mukana reseptiopuheessa. Analyysimallilla on tarkoitus havainnollistaa reseptiotutkimuksen kohteena olevien tekstien merkityksen muodostumisen ja sitä koskevan puheen välistä kuilua. Käytännössä ongelmana on tutkimukseen osallistuvan vastauksien tulkinta, jos tulkitaan vastaajan reseptiopuhetta läpinäkyvänä, sellaisena, että se kertoo suoraan jotakin itse reseptiosta tai vastaajan lukutavasta. Tämä on usein johtanut erityisesti odotushorisonttia kartoittavissa tutkimuksissa siihen, että on itse asissa tulkittu vastaajien mielipiteitä hyvästä kirjallisuudesta eikä niinkään itse reseptiossa vaikuttavia odotuksia. Tämä sisältyy jo kysymyksenasettelussa Kirstinän ja Lörinczin tutkimukseen, ja merkille pantavaa on, että tässä kohdin Kovala viittaa nimenomaan Kirstinän ja Lörinczin tutkimukseen, vaikka hän toi-

---

⁸ Kovala 1994.

saalla viittaa samaan tutkimukseen esimerkkinä kysymyksenasettelun ajankohtaisuudesta kulttuurikontekstin kartoittajana.⁹

Kovalan vaihtoehtoisena työkaluna on siis laaja intertekstuaalisuuden käsite, ja tarkemmin hän erottelee vielä tekstien ja tekstityyppien välisiä suhteita ylipäätään tarkastelevan intertekstuaalisuuden ja interdiskursiivisuuden, jolla hän tarkoittaa puhetavoiksi tai diskursseiksi tiivistyneiden diskursiivisten muodostumien välisiä suhteita. Intertekstuaalisen analyysin kohteena voi olla kumpi tahansa. Kovala toteaa, että reseptiopuhe on paitsi peittävää myös tuottavaa, toisin sanoen merkitykset eivät vain välity, vaan myös syntyvät ja muuntuvat reseptiopuheessa. Kokoavasti hän toteaa, että on osoitettavissa, että se, mikä näyttää erolta reseptiossa tai lukemisen tavassa, voikin olla ero lukijoiden diskursiivisissa resursseissa. Kovala pohtii reseptiotutkimuksen käyttökelpoisuutta kulttuurintutkimuksessa ja toteaa, että syvällisemmässä mielessä kulttuurintutkimus toteutuu vasta, kun reseptiotutkimus tiedostaa kriittiset kohtansa ja muodostaa kantansa niihin.¹⁰ Näitä ovat esim. ns. ihanelukijan käsite, joka on ollut keskustelun kohteena jo 80-luvulla ja joka Leena Kirstinän mukaan muistuttaa aika tavalla reseptioteoreetikko H. R. Jaussia itseään¹¹.

Eri yhteyksissä julkaistujen artikkeleiden kautta on mahdollista seurata Kirstinän ja Lörinczin tutkimuksen etenemistä. Esimerkiksi Leena Kirstinä erittelee omaa lukukokemustaan tutkimusmateriaalina olevan Balázin *Unkarilaisia*-teoksen kohdalla. Hän toteaaakin tehneensä itsestään lukijana koehenkilön.¹² Kirstinän artikkeli vuodelta 1989 puolestaan valaisee tutkimuksen teoreettista viitekehystä hyvin seikkaperäisesti. Todetaan se tosiasia, että lähtökohtana on nimenomaan Hans Robert Jaussin historiallinen ja kulttuurinen reseptioteoria. Tutkimuksessa on hyödynnetty lisäksi strukturalistisia tekstiteorioita. Erityisesti Roland Barthesin koodisysteemin avulla selvitetään myös vastaanottotapahtumaan liittyvää kulttuurikontekstia. On kiinnostavaa, että Kirstinä itse suhtautuu käyttämäänsä odotushorisontin käsitteeseen varsin varauksellisesti ja kriittisesti. Hän toteaa, että reseptioteoria on osoittautunut käyttökelpoiseksi

---

⁹ Kovala 1994, 32–33.

¹⁰ Kovala 1994, 33, 44, 47.

¹¹ Kirstinä 1989, 122.

¹² Kirstinä 1988, 88.

yksittäisten kirjallisten ilmiöiden, teosten ja tieteellisten konventioiden selvittelyssä, jolloin mm. kaikkea syleilevä odotushorisontin käsite on voitu tarkoituksenmukaisesti pilkkoa.¹³

Katarina Eskola, Kimmo Jokinen ja Erkki Vainikkala (1992) arvioivat, että Kirstinän ja Lörinczin merkittävin tutkimustulos on ero, joka havaittiin suomalaisten ja unkarilaisten kansallisessa identiteetissä. Myös Kirstinän ja Lörinczin soveltama erilaisten lingvististen funktioiden malli saa huomiota. Tutkijat pohtivat myös kommunikaatiomallien soveltamista reseptiotutkimukseen, missä todetaan olevan ongelmansa.¹⁴

Tutkimustulokset eivät kaikilta osin vastanneet tutkijoiden oletuksia. Esimerkiksi odotushorisontin kuvaus tuotti yllättävän tuloksen, koska sen mukaan suomalainen ja unkarilainen lukijakunta muistuttavat toisiaan – päinvastoin kuin luultiin. Yllätys oli myös se, että informatiivisen funktion eri väittämät saivat hallitsevan osuuden lukijoiden valinnoissa. Viihteellisyyden ja esteettis-taiteellisen funktion kohdalla tuloksena oli, että unkarilaiset lukijat korostivat edellistä, suomalaiset taas jälkimmäistä. Tutkimuksen ajankohdasta osoittautui mielenkiintoiseksi, sillä aikaan sisältyi pinnanalaisia muutoksen virtoja: näyttäisi siltä, että vuosi 1986–87 edustaa murosaikaa kummankin maan kirjallisessa kulttuurissa. Kokoavasti voi todeta, että suomalaisten ja unkarilaisten lukemiskulttuurin erot ovat olemassa, mutta ne näyttävät pienemmiltä kuin odotettiin. Tutkijat tähtäävät jatkotutkimukseen, jossa syvennyttäisiin vielä tarkemmin yksittäisen lukijan tapaan muodostaa merkityshierarkioita erityyppisistä romaaneista, tunnistaa konventioita ja hahmottaa fiktiivisiä mielikuvia romaaneista ja muista kirjallisuudenlajeista.

Tutkimustulokset kertovat siis (kysymyksenasettelun mukaisesti) jotakin suomalaisen ja unkarilaisen lukijan kirjallisuuskäsityksestä ja hänen asettamastaan hyvän kirjallisuuden normista. Jos kysymyksenasettelua taas laajennettaisiin, kysyttäisiin toisin, saataisiin toisenlaisia vastauksia. Jos kysymys kuuluisikin: mikä vaikuttaa odotushorisontin muodostumiseen, päädyttäisiin aikaisemmin tässä artikkelissa ehdotettuihin kysymyksenasetteluihin. Tässä tapauksessa painopiste siirtyisi enemmän tulkinnan suuntaan, ja voisi olla tarkoituksenmukaisempaa käyttää odotushorisontin sijaan Stanley Fishin tulkintayhteisön käsitettä. Fishin mukaan merkityksiä tuottavat

¹³ Kirstinä 1989, 126.

¹⁴ Eskola–Jokinen–Vainikkala 1992, 40–43.

tekstin tai yksittäisen lukijan sijaan tulkintayhteisöt, jotka taas ovat institutionaalisten käytäntöjen ja yhteiskunnallisten rakenteiden määräämiä.¹⁵ Yksittäisen lukijan odotushorisontti on Fishin katsannossa vailla merkitystä, koska sitä määrää joka tapauksessa se tulkintayhteisö, johon hän kuuluu.

Myös koodin käsitettä on kehitelty Barthes'n ajoista, esimerkiksi Stuart Hallin essee *Encoding/decoding* (1980) ansaitsee huomion. Hall omaksuu esseessään toisin kuin Fish tekstualisoivan asenteen: lukijan rooli on passiivinen sillä teksti tuottaa lukijan. Hallin mukaan viestit eivät ole koskaan täysin avoimia, vaan niihin on sisäänkoodattu jokin ensisijainen merkitys, joka on vallitsevan ideologian koodien mukainen. Näihin koodeihin tiivistyy yhteiskunnallisen järjestyksen tärkeinä pitämiä merkityksiä. Ensisijainen merkitys uloskoodataan riippuen lukijan sosiaalisesta kontekstista. Hall erottelee tähän liittyen erilaisia lukutapoja, toisin sanoen erilaisia tapoja uloskoodata: hallitsevan koodin sisällä tapahtuva, neuvotteleva ja vastustava koodaus. Kysymys on siis merkityksenmuodostumisesta, mikä on reseptiotutkimuksessa keskeistä, mutta Hall liittää tarkasteleluun suoraan ideologisen ja yhteiskunnallisen aspektin.

Unkarin kirjallisuuden suomalainen reseptio samoin kuin erityisesti Suomen kirjallisuuden unkarilainen reseptio osoittavat, kuinka ratkaisevasti kirjallisuuden ulkopuoliset tekijät voivat säädellä kirjallisuuden vastaanottoa. Sen ohella maiden oma kirjallinen kehitys, jolle on ollut ominaista tietty aaltoliike, on vaikuttanut siihen, miten vastapuolen kirjallisuutta on otettu vastaan. Kysymyksenasettelu saisi lisää kiinnostavuutta, jos kontekstin käsitettä laajennettaisiin koskemaan selkeästi myös yhteiskunnalliset ja poliittiset seikat. Millaisia vastauksia saisimme, jos kysymyksenasettelu lähtisikin vaikkapa Michel Foucault'n tarjoamien käsitteiden pohjalta? Millainen valtakuvio sisältyy esimerkiksi kääntämiseen? Tai kriitikon työhön? Minkä vuoksi Suomessa otettiin esille poliittiset aspektit mutta Unkarissa ei? Reseptiotutkimus – erityisesti kahden kulttuurin välillä kuten käsillä olevassa tapauksessa – onkin edelleen ajankohtainen juuri siksi, että vastaanottoa tutkimalla saadaan kiinnostavaa tietoa merkityksenmuodostumisesta ja kontekstin merkityksestä siinä. Samalla se kertoo jotakin toisesta kulttuurista, ja sitä kautta myös pitää peiliä oman kulttuurimme edessä.

---

¹⁵ Fish 1982, 14–15.

Kirjallisuus

- Eskola Katarina, Jokinen Kimmo, Vainikkala Erkki 1992, *Literature and the New State of Culture. Research Plan for the Project Cultural Rules of Interpretation in eight European Countries*. Publications of the Research Unit for Contemporary Culture 34. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hall Stuart 1980, *Encoding/decoding*. Teoksessa: *Culture, Media, Language. Working Papers in Cultural Studies, 1972–97*. Essex: Hutchinson & Co.
- Fish Stanley 1982, *Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kirstinä Leena 1988, *Miksi paikoilla ei ole nimiä? József Balázs in Unkarilaisia*. Teoksessa: Leena Kirstinä, *Halkeamia. Tutkielmia lukijasta tekstin rakenteissa*. Pieksämäki: SKS.
- Kirstinä Leena 1989a, *Kirjallisuushistoria ja odotushorisontin muutos. Onko reseptiteoriaan perustuva kirjallisuushistoria mahdollinen?* Teoksessa: Liisa Saariluoma (toim.), *Kirjallisuushistoria tänään*. Pieksämäki: SKS.
- Kirstinä Leena 1989b, *Manillaköyden lukijan koodit*. Teoksessa: Markku Ihonen (toim.), *Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kotkavirta Jussi 1990, *Reseption takana?* Teoksessa: Liisa Saariluoma (toim.), *Kirjallisuuden tutkimuksen ja opetuksen funktiot*. Pieksämäki: SKS.
- Kovala Urpo 1994, *Interdiskursiivisuus ja reseptio: reseptiopuheen tulokinnan ongelmista*. Teoksessa: Päivi Lappalainen ja Lea Rojola (toim.), *Kulttuurista rajankäyntiä*. Tampere: SKS.
- Lőrincz Judit 1989, *Reseption kahdesta poolista*. Kirjallisuus sosiaalisena tekona ja taiteena. Teoksessa Markku Ihonen (toim.), *Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vainikkala Erkki 1989, *Concretization and Connotation: Metaphorical and Ideological Structures in the Process of Reception*. Teoksessa: Erkki Vainikkala and Katarina Eskola (ed.), *Literature as Communication*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Varpio Yrjö 1994, *Kirjallisuusinstituutio valtainsituaationa. Mäkelän piiri Suomen kirjallisessa kentässä*. Teoksessa: Markku Ihonen ja Jaan Undsk (toim.), *Vallan verkot. Hengen neuvokkuus*. Pieksämäki: Kirjastopalvelu Oy.